

PROBLEMI IN DISKUSIJA

Nekaj pripomb in dopolnil h knjigi Bojana Godeše »Kdor ni z nami, je proti nam«

Knjigo Bojana Godeše *Kdor ni z nami, je proti nam (Slovenski izobraženci med okupatorji, Osvobodilno fronto in protirevolucionarnim taborom)* je v 2. lanski številki ZČ ocenil Jože Prinčič. Izrekel ji je veliko pohval, ki jih knjiga nedvomno zasluži. Za boljše razumevanje nekaterih mest pa bi ji, mislim, koristilo nekaj pripomb in dopolnil. Kot sodobnik časov in ljudi, ki jih knjiga popisuje, sem jo bral še s posebnim zanimanjem, pa bi jo rad dopolnil z nekaj pojasnili.

Stran 43: »zbranih okoli revije Slovenije« – to ni bila revija, temveč list, tednik, ki je izhajal na nekaj straneh velikega formata. Godeša sicer podaja pravilno označitev lista. Izdajateljem je bila poglavitna vrednost slovenstvo, zato smo jim včasih z dobrohotno šalo pravili »slovenborci«. V Kocbekovi dnevniški knjigi *Pred viharjem* je na straneh 71–73 popisano, kako so sodelavci revije *Dejanje* konec leta 1940 poskusili dobiti list v svoje roke, pa se jim ni posrečilo.

Stran 50: »Vsaj od leta 1938 so si tako (komunisti) pridobili nadzorstvo nad uredniško politiko Sodobnosti, podoben, čeprav ne tako očiten, je bil položaj v Ljubljanskem zvonu.« To je mogoče res, a kakor je čudno, smo tisti, ki smo te dve reviji samo brali, šteli, da je *Sodobnost* širša, svobodnejša, bolj odprta tudi drugim, medtem ko smo pri *Zvonu* imeli vtis, da ga imajo v rokah marksistični dogmatiki. K temu vtisu je precej pripomoglo to, da smo iz osebnih stikov poznali nekatere sodelavce obeh revij in vedeli za njihove poglede (naj recimo omenim Alberta Kosa).

Stran 51: »... vse te negativne lastnosti /.../ niso bistveno spremenile smeri gibanja priljubljenosti komunistov med delom javnega mnenja.« Javno mnenje je tedaj morda zapiralo oči pred resnico, a vendar, tisti, ki nismo bili »proti vsakršnemu sodelovanju z njimi«, nanje nismo mislili kot na komuniste. Ponajveč smo jih šteli za »levičarje«, dosti redkeje za »marksiste«, o komunistih pa tako rekoč nismo ne premišljali ne govorili. Zakaj smo delali tako, ne vem, a verjetno se je dal izraz »levičarji« bolje prenesti.

Ista stran: »Politične boje na univerzi /.../ je natančno opisal Slavko Kremenšek.« Opisal jih je precej natančno, vendar ne povsem. Zlasti na katoliški strani to ali ono ne drži, to pa je tudi razumljivo, ker je večina tiskanih virov nastala na »pravoverni«, nezarjanski strani. Na nekatere pomanjkljivosti sem avtorja pred časom tudi opozoril.

Stran 92: »Nekatere revije (*Dejanje, Mi mladi borci...*)« – tudi *Mi mladi borci* ne zaslužijo omembe kot revija, saj je bil to (vsaj od leta 1940, kolikor sem jih poznal) droben listič s tedenskim izhajanjem. Pravilnejša je omemba na str. 213: »list *Mi, mladi borci*«.

Stran 122: »člani akademskega društva Zarja« v OF. O tem sem že nekaj pisal. Mnoga poznejša srečanja z nekdanjimi zarjani, omembe njihovih imen v emigraciji, ipd. so me prepričala, da je bilo skoraj gotovo več tistih zarjanov, ki niso šli v OF, kakor drugih, ki so se ji pridružili. Med neudeleženci je vrsta takih, ki so bili v Zarji na vidnejših mestih kot odborniki ali kako drugače dejavni. Precej tega bi se dalo še popisati, če bi se kdo potrudil.

Stran 164: »dr. Janez Fabijan /.../ duhovni vodja katoliškega akademskega kluba Zarja«. Ta navedek je vsekakor potreben razlage, ker bi se nepoučenim bravcem lahko zdelo, da je bil dr. Fabijan za zarjane takšen ideolog in osrednja osebnost, kakršna sta bila za stražarje dr. Ehrlich in za mladce Ernest Tomec, to pa je daleč od resnice. Ne spomnim se več, katerega leta je to bilo, 1938 ali 1939, ko je prišla (najbrž s škofije ali od vodstva Katoliške akcije) zapoved, da mora vsako izmed katoliških akademskih društev imeti svojega duhovnega vodjo, ki ga bo med drugim zastopal pred škofom in najbrž tudi pred kakimi cerkvenimi ustanovami. Zarja je tedaj še veljala za pomožno organizacijo Katoliške akcije in je morala ta ukaz poslušati. Izbira je bila zelo težavna, ker je bilo treba izbrati človeka, ki bi bil sprejemljiv za obe sprti strani v katoliškem taboru. Odločili smo se za profesorja Fabijana, moža, s katerim Zarja do tedaj ni imela dosti stikov, zdel pa se nam je dovolj strpen in preudaren, da bi se dalo »voziti« z njim. Prvi meseci so bili potem čas medsebojnega spoznavanja, v katerem je največ pridobil profesor Fabijan, ker nas je boljše spoznal in videl, da nikakor nismo takšni krivoverci, kot kakršne nas slikajo mladci in stražarji. Mi pa smo pozneje spoznali, kako dobra je bila naša izbira, ker nas je profesor Fabijan v vseh težavah in kočljivih priložnostih ne samo zastopal, temveč tudi zagovarjal in branil. Mislim, da se je v tistem času tudi duhovno obogatil.

Stran 218: »Stražarji sicer niso bili številni, ocenjuje se, da jih je bilo okoli 200...« – to število se mi zdi močno pretirano. V letih 1936 do 1940 se je dalo izraziti z deseticami, ne verjamem, da bi jih bilo pozneje dosti več, morda sto ali kaj takega. Lahko da se motim. Sicer pa bi se to zdaj še dalo zvedeti od redkih preživelih stražarjev, če bodo hoteli izdati pravo število.

Stran 229: »O vlogi in vplivu ljudi iz okolice nanj (na škofa Rožmana) in na njegove odločitve obstajajo različna, marsikdaj tudi protislovna mnenja.« – K škofu Rožmanu so iz akademskih katoliških društev večkrat hodila odposlanstva, ki so ga skušala v kaki posebni zadevi pridobiti za svoja stališča ali prizadevanja. V nekaterih takih delegacijah sem bil sam, o izkušnjah drugih sem dosti slišal od kolegov, ki so bili tam. Naš splošni vtis bi se dal strniti v spoznanje, da je bil škof dober človek, vendar nekako brez trdnih svojih stališč. Kadar je bil postavljen pred kako izbiro, se je še največkrat pridružil stališču tistih, s katerimi se je ravno pogovarjal. A če se je kmalu nato pogovarjal z njihovimi nasprotniki, je stališče spremenil in dal prav slednjim. Tako naše delegacije nikoli niso vedele, ali je bil njihov obisk res uspešen ali ne. Lahko torej rečemo, da je bil človek, ki se je težko odločal. Zgovorno priča o tem dejstvo, da se je nekaj let odločal o tem, ali naj Katoliško akcijo na univerzi prepusti stražarjem (srednjo šolo pa mladcem, kakor so predlagali stražarji), naposled pa so zmagali mladci in dobili Katoliško akcijo za obe območji.

Stran 300 – razni »akademiki«, naštetni na tej strani: tu ali na kaki drugi strani bi bila za današnje bravce koristna opomba, da so poznejšim študentom tedaj pravili akademiki.

Stran 316 – pisatelj Stanko Kociper naj bi bil ob svojem nastopu v politični vlogi (leta 1943 ali 1944) tako neznan, da tudi »vsevedni« VOS »prva sploh ni vedel, za koga gre, in so ga v začetku celo zamenjevali s soimenjakom, krščanskim socialistom.« – VOS se tu ni posebno izkazal, ker pisatelj Kociper le ni bil tako neznan. Že v srednji šoli se je ambiciozno rinil v ospredje; spominjam se velikega govora, ki ga je imel v Mariboru v Unionski dvorani kot predsednik Jadranske straže (ali nekaj podobnega), sam sem ga slišal. Njegov soimenjak, več let starejši diplomirani pedagog, na pedagoškem oddelku ljubljanske univerze ni bil med krščanskimi socialisti, temveč viden »levičar«. Kakor sem slišal od prič, se je krščanskim socialistom pridružil šele med partizani (tudi taki primeri so bili, poznam še dva ali tri večkratne »konvertite«). Ko že govorim o njem, njegova usoda je bila zelo čudna. Na Dolenjskem naj bi bil prišel v spor s komunističnim vodstvom, odšel na Pohorje in tam zbiral kmečke fante za boj proti Nemcem. Kakšen je bil njegov konec (t. j., katera stran ga je ubila), nisem nikoli zanesljivo zvedel, čeprav je stvar morda kje raziskana.

Na koncu še beseda, dve o jezikovni plati knjige. Tiskovnih pomot skorajda ni, kar je redkost med današnjimi knjigami. Pa tudi avtorjev jezik je čist in lep, lektor bi mu kvečjemu spremenil kak »vzplamtel« v »vzplamenel«. Med stavki bi se komaj našlo kaj motečega, morda tale: »*Odpor proti vodstvu stranke je bil prisoten zlasti med mladimi*« (str. 40) – ni mogel biti prisoten, bil pa je občuten, opazen.

Janez Gradišnik

Jera Vodušek Starič

»DOSJE« MAČKOVŠEK

Viri št. 7, Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1994, 236 strani

Avtorica skozi komentirano objavo gradiva predstavlja enega pomembnejših dosjejev slovenske Udbe. V njem je gradivo ing. Janka Mačkovška, ki je leta 1945 umrl v Dachau, in sicer: Zapisi o političnem dogajanju leta 1941, o ustanovitvi in delovanju Slovenske Zaveze 1942/44, Napredne delovne skupnosti ter slovenskih legalnih strank, zlasti JNS. Prikazani so tudi njihovi stiki z begunsko vlado v Londonu in prizadevanja za slovenske meje.

Knjigo lahko dobite v Arhivu Slovenije, Ljubljana, Zvezdarska 1.